

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ ВО СКОПЈЕ
ПРАВОСЛАВЕН БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“, СКОПЈЕ

SAINTS CYRIL AND METHODIUS UNIVERSITY OF SKOPJE
FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY
„ST. CLEMENT OF OHRID“, SKOPJE

МЕЃУНАРОДНА КОНФЕРЕНЦИЈА
**„СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ – МИЛОСТА
И МИЛОСРДИЕТО ВО БИБЛИЈАТА
И ВО ЦРКВАТА“**

Охрид, 20-22 октомври 2016

INTERNATIONAL CONFERENCE
**„ST. CLEMENT OF OHRID – CLEMENCY
IN THE BIBLE AND IN THE CHURCH“**

Ohrid, 20-22 October 2016

Издавач: Православен богословски факултет „Свети Климент Охридски“, Скопје	Publisher: Faculty of Orthodox Theology „St. Clement of Ohrid“, Skopje
Меѓународен уредувачки одбор:	International editorial board:
Ѓоко Ѓорѓевски, главен и одговорен уредник Универзитет „Свети Кирил и Методиј“ во Скопје, Македонија	Gjoko, Gjorgjevski, Editor in Chief Ss. Cyril and Methodius University of Skopje, Macedonia
Роланд Мејне, Понтификален универзитет Григоријана, Рим, Италија	Roland Meynet, Pontifical Gregorian University, Rome, Italy
Константин Преда, Универзитет во Букурешт, Романија;	Constantin Preda, University of Bucharest, Romania
Ивајло Најденов, Софиски универзитет „Свети Климент Охридски“, Бугарија	Ivaylo Naydenov, Sofia University “St. Clement of Ohrid”, Bulgaria
Божо Лујиќ, Универзитет во Загреб, Хрватска	Božo Lujčić, University of Zagreb, Croatia
Марија Тодоровска, Универзитет „Свети Кирил и Методиј“ во Скопје, Македонија	Marija Todorovska, Ss. Cyril and Methodius University of Skopje, Macedonia
Дејан Борисов, Универзитет „Свети Кирил и Методиј“ во Скопје, Македонија	Dejan Borisov, Ss. Cyril and Methodius University of Skopje, Macedonia
Адреса на издавачот и контакт: Ул. „Загребска“, бр. 29, 1000 Скопје	Address of the Publisher: Zagrebska 29, 1000 Skopje
Лектура: Петар Георгиевски Зорица Велкова	Proofreading: Petar Georgievski Zorica Velkova
Компјутерска обработка : Зорица Велкова	Computer Processing: Zorica Velkova
Печатница: Контура, Скопје	Print: Kontura, Skopje

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ ВО СКОПЈЕ
ПРАВОСЛАВЕН БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“, СКОПЈЕ

SAINTS CYRIL AND METHODIUS UNIVERSITY OF SKOPJE
FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY
„ST. CLEMENT OF OHRID“, SKOPJE

МЕЃУНАРОДНА КОНФЕРЕНЦИЈА
„СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ – МИЛОСТА
И МИЛОСРДИЕТО ВО БИБЛИЈАТА
И ВО ЦРКВАТА“

Охрид, 20-22 октомври 2016

INTERNATIONAL CONFERENCE
„ST. CLEMENT OF OHRID – CLEMENCY
IN THE BIBLE AND IN THE CHURCH“

Ohrid, 20-22 October 2016

Виктор НЕДЕСКИ

Православен богословски факултет „Св. Климент Охридски“
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

ПРЕВОДОТ НА СВЕТИКЛИМЕНТОВОТО ЖИТИЕ ОД СВЕТИ АТАНАСИЈ ПАРОСКИ

Света Гора Атонска претставува вистинска ризницакога станува збор за изворите за свети Климент Охридски. Така, доволно е да се спомене дека од грчките извори во чест на свети Климент, или поточно од четирите сочувани примероци кои содржат комплетен препис на Опширното Теофилактово житие на светителот, три се светогорски, и од шесте извори кои содржат делови од неговото житие, светогорски се четири. Исто така, од седумте сочувани преписи на Краткото Хоматијаново житие на свети Климент, четири се светогорски, и од петте преписи на богослужбата, светогорски се два. Значењето на овие извори не е само квантитативно, туку и квалитативно¹. Тоа секако е резултат на непрекинатата илјадагодишна монашка традиција на Атонската Гора, но секако е и сведоштво за особениот култ на свети Климент, не само помеѓу словенското атонско монаштво, туку и помеѓу грчкото.

Житието на свети Климент Охридски ќе биде одново популаризирано меѓу Грците кон крајот на XVIII век, во времето на преродбенското движење на светогорските монаси „Коливари“². Имено, ова движење, кое започнува на Света

¹ К. Νιχωρίτης, *Οι Άγιοι Κύριλλος και Μεθόδιος, ο πνευματικός βίος και ο πολιτισμός των Σλάβων*, Θεσσαλονίκη 2013, 190-191.

² За дејноста на Коливарите види повеќе: Χ. Τζώγας, *Η περί μνημοσύνων έρις εν Αγίω Όρει κατά τον ΙΗ΄αιώνα*, Θεσσαλονίκη, 1969; Ch. Yannaras, „The Kollyvades Movement and the Spiritual Regeneration

Гора Атонска, набрзо одекнува речиси помеѓу сите поробени христијански народи на Балканот, а за цел го има духовното будење на христијаните и приближување на автентичното православно духовно искуство до секој православен верник.

Овој период се совпаѓа и со пренесувањето на чесната глава на свети Климент Охридски од Охрид во манастирот Свети Јован Претеча во Верија³. По овој настан монашкото братство побарало од искусниот и талентиран химнограф – еромонахот Атанасиј Пароски, кој е и еден од предводниците на Коливарите, да состави дополнителни стихирни за богослужбено одбележување на свети Климент во овој манастир. Ова барање се случува во периодот кога Атанасиј е раководител на Народното грчко училиште во Солун⁴. Така, кон крајот на неговиот престој во Солун, во 1784 г., по барање на Арсениј Продромит, собрат на манастирот во Верија, свети Атанасиј Пароски во печатницата на Димитриј Теодосиу во Венеција го издава Последованието за свети Климент заедно со слободен неполн превод на Опширното Теофилактово житие на свети Климент⁵ (сл. 1). Во оваа прилика, доаѓајќи

of Orthodoxy“, *Orthodoxy and the West*, Brookline 2006, 115-117; Σ. Πασχαλίδης, *Το υμναγιολογικό έργο των Κολλυβάδων*, Θεσσαλονίκη 2007.

³ За преносот на Светиклиментовата глава во манастирот Свети Јован Претеча во Верија види повеќе: Γ. Χιονίδης, „Ιστορία της Βεροίας, της πόλεως και της περιοχής“, *Βυζαντινοί Χρόνοι*, т. Β, Θεσσαλονίκη 1970, 155; Γ. Στογιόγλου, „Το ενδιαφέρον του επισκόπου Καμπανίας Θεοφίλου για τη μονή του Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη) Βεροίας“, *Πρακτικά Δημερίδας «Το μοντήρι του Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη Βεροίας)»*, Βέροια 1994, 82; Π. Πυρίνος, „Ανέκδοτα στοιχεία για τη μονή Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη Βεροίας) (1825-1922)“, *Πρακτικά Δημερίδας «Το μοντήρι του Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη Βεροίας)»*, Βέροια 1994, 114; Α. Κραλίδης, „Η ιερά μονή του Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη Βεροίας)“, *Πρακτικά Δημερίδας «Το μοντήρι του Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη Βεροίας)»*, Βέροια 1994, 159.

⁴ *Εγκυκλοπαίδεια Γιοβάνη, Λήμμα Αθανάσιος ο Πάριος*, Αθήνα 1981, т. 1, 212.

⁵ Целосниот наслов и содржината на изданието се опишани од É. Legrand, *Bibliographie Hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés par des Grecs au dix-huitième siècle*, т. 2, Paris 1928, 424, бр. 1128. Cf. L. Petit, *Bibliographie des Acolouthies Grecques*, Bruxelles 1926, 43-44; Δ. Οικονομίδης, „Αθανάσιος ο Πάριος (1721-1813)“, *Επετηρίστης Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών* 1 (1961), 365-366; Δ. Γόνης, „Αθανάσιος ο Πάριος και οι

во допир со Светиклиментовото житие, еромонахот Атанасиј во него препознал и одлично четиво за антилатинска борба. Меѓутоа, како што покажува неговото подоцнежнo дело „Небесен суд“⁶ (сл.2) за кое ќе зборуваме во продолжение, во ова прво издание на житието на свети Климент во Венеција, некој, веројатно папската цензура, отфрлил значајни делови од преводот на житието на свети Климент. Оваа постапка го натерала свети Атанасиј да го реиздаде житието.

Увидувајќи ја опасноста од латинските влијанија врз неуките православни христијани преку римокатоличките мисионери, но и врз богословите школувани на Запад⁷, Колливарите како образовани црковни дејци, чии предводници се светите Макариј Нотарас, Никодим Светогорец и Атанасиј Пароски, ќе прибегнат кон составување и преведување на многубројни литературни дела на едноставен говорен јазик со цел да му ги покажат на православниот верник разликите кои постојат помеѓу источното православие и западната римокатоличка вероисповед.

Во служба на антилатинската борба свети Атанасиј Пароски ја составува и издава книгата „Небесен суд“. Гледајќи ги силните латински влијанија на островот Крф каде што престојувал неколку години, учениот еромонах Атанасиј составил опширна повест за едно современо чудо на свети Спи-

Σλά βοιμεαφετηρίατο Βίτουαγίου Κλήμεντος“, *Άγιος Αθανάσιος Πάριος. Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου*, Πάρος 2000, 395. Понови изданија на оваа служба се: π. Παλαμά Προδρομινό, *Άγιος Κλήμης Αχρίδος. Ο θεηγόρος φύλαξ των εν Ιερά Μονή Προδρόμου μοναστών*, Βέροια 1998; И најновото фототипно издание: *Ακολουθία του εν αγίοις πατρός ημών Κλήμεντος Αρχιεπισκόπου Αχρίδος του ομολογητού*, Βέροια 2016.

⁶ „ΟΥΤΑΝΟΥ ΚΡΙΣΙΣ“ За целосниот наслов и содржината на делото види: L. Petit, *op. cit.*, 260-261, бр. 17; Δ. Γκίνης – Β. Μέξας, *Ελληνική Βιβλιογραφία (1800-1863)*, т. Α', Αθήνα 1939, 60, бр. 368; Δ. Οικονομίδης, *op. cit.*, 395; Γ. Μεταλληνός, „Αθανάσιος Πάριος (1721-1813), Εργογραφία – Ιδεολογία – Βιβλιογραφικά“, *Επιστημονική Επετηρίδα της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών* 30 (1995), 307-308; Δ. Τσεντικόπουλος, *Ο Αθανάσιος Πάριοςως θεολόγος*, (PhD Thesis) Θεσσαλονίκη 1995, 66-67.

⁷ За римокатоличките влијанија врз православните христијани на Балканот преку језуитите-мисионери и дејноста на колеџот Свети Атанасиј во Рим види повеќе: G. Podskalsky, *Η Ελληνική θεολογία επί τουρκοκρατίας 1453-1821*, Αθήνα 2008, 60-67.

ридон, кој не им дозволил на Латините да изградат олтар во неговиот храм во градот Керкира. Овој настан се случил на 12 ноември 1718 г.⁸ Во изданието на книгата „Небесен суд“ од 1805 г. најпрво е поместена оваа повест, поделена на четири глави (стр. 7 – 33), потоа следува раскажување за моштите на свети Спиридон и историјата на нивниот пренос на Крф (стр.34–38), и Последование за чествување на овој настан (стр. 39–63). По овие текстови следува опис на едно чудо кое се случило во Константинопол во 1771 г. (стр. 64–70). Втората, пак, половина од книгата (стр.71–133) претставува реиздание на комплетниот превод на Светиклиментовото житие. Во оваа прилика, житието се поставува како продолжение на описот на чудото на свети Спиридон, и се именува како „втор небесен суд против новотарците паписти“⁹.

Исповедништвото на свети Климент и неговите сотрудници, токму од рацете на пропагаторите на т.н. Filioque и тоа во периодот на зародишот на овој богословски проблем¹⁰, за еромонахот Атанасиј одиграло пресудна улога во одлуката одново да го популаризира ова житие и издавајќи го на говорен грчки јазик да го направи достапно четиво. Цензурата, пак, на првото издание одиграла пресудна улога во второто издание житието да биде збогатено со предговор и вовед. Во воведниот дел, свети Атанасиј го збогатува житието со подетални информации за животите на светите браќа Кирил и Методиј, врз основа на податоците од Хиландарската повест на монахот Даниил Хиландарец¹¹, кој потекнува од Стара Загора. Даниил го превел ова дело најверојатно од рускиот си-

⁸ За односите на Православието и Римокатолицизмот на Крф во овој период види: Z. Μουρούτη-Γκενάκου, *Ο Νικηφόρος Θεοτόκης (1731-1800) και η συμβολή αυτού εις την παιδείαν του Έθνους*, Αθήνα 1979, 71 et al.; Γ. Μεταλληνός, „Ομητροπολίτης Κερκύρας Αθανάσιος (1848/50-1870) και οι σχέσεις Ορθοδοξίας-Ρωμαιοκαθολικισμού στην Κέρκυρα τον 19^ο αιώνα“, *Μνήμη Ιωάννου Εν. Αθανασίου*, Θεσσαλονίκη 1992, 409-429.

⁹ „ΕΤΕΡΑ ΚΡΙΣΙΣ ΟΥΡΑΝΟΥ, ΚΑΙ ΟΥΤΙΣ ΩΝ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΚΑΙΝΟΤΟΜΩΝ ΠΑΠΙΣΤΩΝ“ Слика. 2.

¹⁰ Cf. *Свети Климент Охридски, хаџиоџрафија – химноџрафија*, Охрид 2016, 48-61.

¹¹ Νιχωρίτης, *op. cit.*, 192.

наксар на свети Димитриј Ростовски, на барање на самиот Атанасиј Пароски.

Во воведниот дел на второто издание на преводот на житието, свети Атанасиј си зема за слобода да упати критика кон Теофилакт за тоа што не оставил податоци за потеклото на свети Климент и неговите родители, што е вообичаена практика во хагиографските текстови¹². Врз основа на отсуството на овие податоци тој си зема за право да им го оспори словенското потекло на свети Климент, секако со цел да го направи поблизок на грчките читатели. Отсуството на споменувањето на родителите, пак, свети Атанасиј го припишува на нивната грешност и недостојност за такво споменување¹³, што секако е уште една произволна претпоставка на Пароски.

Поради видните интервенции и дополнувања на авторот во второто издание на овој воведен дел, врз основа на новиот извор (Хиландарска повест), во него е отежнато следењето на папската цензура. Меѓутоа, постојат одредени индикации кои наведуваат на цензурирање на одредена терминологија при првото издание, особено во фразите со еклисиолошки карактер. Така, додека во второто издание свети Атанасиј зборува за „нашата света Источна Црква“¹⁴ во Венецијанското издание стои само „света Црква“¹⁵, што алудира на тенденцијата Православната „Источна“ Црква да не се истакнува како одделна и различна од „Западната“ Римокатоличка. Ваквиот став е познат и кај римокатоличките мисионери на Балканот, кои поттикнувајќи го унијатството ја пласирале идејата дека догматските разлики меѓу латините и православните не се суштински и дека, всушност, станува збор за една единствена црква¹⁶.

¹² „ὁ ἱερός Θεοφύλακτος ἔκαμεν εἰς τὸν ἐδικόν μας πόθον ἓνα πολὺ ἄδικον, καὶ ἄς μοὶ συμπαθήσῃ τὴν τόλμην ἢ θειότητος...“ А. Пάριος, *Ουρανού Κρίσις*, Αθήνα 1850, 67.

¹³ *loc. cit.*

¹⁴ „ἡ ἅγια μας ἐκκλησία ἡ Ἀνατολική“ *Ibid.*, 66.

¹⁵ „ἡ ἅγια μας ἐκκλησία“ *Ακολουθία*, Βέροια 2016, 31.

¹⁶ Cf. Α. Δημητρακοπούλου, *Ορθόδοξος Ελλάδα ἤτοι περί των Ελλήνων των γραμμάτων κατά Λατίνων και περί των συγγραμμάτων αυτών*, Λειψία 1872, ε' – στ'.

Со воведот на свети Атанасиј и во двете изданија житието добива комплетно поинаков контекст и содржина. Така, наместо за мисијата во Моравија, Атанасиј зборува за мисија во Бугарија¹⁷ и покрстување на царот Борис. Во ова раскажување се мешаат елементи од покрстувањето на Бугарите, Моравците и Русите. Свети Кирил, пак, се споменува како прв епископ на Бугарите, хиротонисан од патријархот Игнатиј, што исто така е историска невестина. Во продолжение, парафразирајќи делови од текстот на оригиналното житие, свети Атанасиј го поврзува својот вовед со преводот на оригиналното житие што е случај и во двете изданија¹⁸. Тоа секако, го олеснува и следењето на папската цензура во првото издание. Уште, значајно е да се спомене дека покрај тоа што во продолжение станува збор за превод, авторот не се воздржува да даде свој коментар онаму каде што смета за потребно.

Местото, пак, од каде што почнува преводот на Теофилактово житие, свети Атанасиј го обележал со „*ἀπ' ἐδῶ συνεχῶς ἀκολουθεῖ ἡ τοῦ θεοφυλάκτου μετάφρασις*“¹⁹ (од тука непрекинато следи преводот на Теофилакт) со што навистина престанува компилирањето со текстот на Даниил. Така, во продолжение мошне лесно може да се следи цензурата на житијниот текстот.

Сите изоставени параграфи во првото издание, без исклучок, се однесуваат на догматските спорови на светите Методиј, Климент, Горазд и нивните соработници со латинското свештенство и Франките, како и на нивните страдања. Во оваа прилика ќе наведеме само еден од цензурираните параграфи, со цел да се покаже на кој начин е вршена цензурата. Првиот параграф кој недостига во првото издание, се однесува на делот што зборува за борбата на свети Методиј со „новото зловерие“, со цел да биде сочувана непроменета догмата на верата. Додека во првото издание се премолчува за која догма станува збор, во второто издание е поместен цел

¹⁷ За дејност на свети Методиј во Бугарија наместо во Моравија зборува и Солунската легенда. Cf. P. Угриновска Скаловска – Љ. Басотова, *Сведоштва за Кирил и Методиј*, Скопје 1989, 73-74.

¹⁸ A. Πάριος, *Ουρανοῦ Κρίσις*, 71-73.

¹⁹ Ibid., 73-74.

параграф што го објаснува тоа. Во продолжение го издвојуваме овој параграф од останатиот текст на второто издание и даваме негов превод:

ναντίον εἰς τὴν νεοφανῆ κακοδοξίαν, διὰ τὴν φυλάξῃ ἀνόθευτον καὶ ἀκίβδηλον, ὡσαν βασιλικὸν νόμισμα τὸ δόγμα τῆς Πίστεως, ὅπου ἄρχισιν ἀπὸ τότε τὴν ἀνατρέπεται [μετὰ τὴν προσθήκην ὅπου ἐτύλμασαν μερικοὶ τὴν κάμουν εἰς τὸ ἅγιον σύμβολον τῆς πίστεως, καὶ πολλοὶ ἐβλάπτοντο μετὰ τὴν κακίστην βλασφημίαν τῶν Σπραγγῶν (1) οἱ ὅποιοι ἀπὸ τοῦ πονηροῦ πνεύματος κινούμενοι, ἠθέλησαν τὴν μετακινήσουν ὅρα αἰώνια ἃ οἱ πατέρες ἡμῶν ἔθεντο τῇ ἐκκλησίᾳ

τοῦ Θεοῦ ἐξιδάσκον γὰρ οἱ ἐπάρχοι ἐκεῖνοι καὶ ἔλεγον, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ πορεύεται, ὄχι μόνον ἐκ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ (1)] καὶ ἐπειδὴ ἴδιον εἶναι ὄλων τῶν αἰρετικῶν, ὅταν δὲν δύνανται τὴν νικήσουν μετὰ τὸν λόγον, τὴν μεταχειρίζονται τὰ ἔργα

„...со додатокот кој се осмелија да го направат некои во светиот Символ на верата, и многумина си наштетија со најлошата хула на Франките (Спрангите), кои водени од лукавиот дух, посакаа да ги поместат вековните граници кои ги поставија нашите отци во Божјата Црква, и тие проклетници учеа и велее дека Светиот Дух исходи не само од Отецот, туку и од Синот...“²⁰.

Разбирливо е дека за Римокатоличката црква и нејзините претставници во Венеција било неприфатливо да се испечати текст во кој Франките, под чие влијание, како што е познато, се воведува новото учење во Символот на верата, ќе се карактеризираат како „водени од лукав дух“. Токму затоа овој дел е испуштен, а малку потоа, во делот каде што житието го користи зборот „Σπράγγοι“ (Франки) тој е заменет со „αἰρετικοί“ (еретици), со што повторно се прикрива идентитетот на еретиците и тоа за каква ерес станува збор.

Во продолжение се цензурирани уште два поголеми параграфа. Првиот ги предава последните зборови на свети Методиј и неговото христово подобно предупредување дека по неговата смрт во стадото ќе се втурнат волци, како и негова-

²⁰ Цензуриран е текстот кој тука го поставуваме во средни загради. Cf. Ibid, 74-75.

та последна исповед за исходењето на Светиот Дух само од Отецот. Вториот, пак, цензуриран дел кој во „Небесен суд“ се протега од стр. 77 до стр. 83, всушност, е обемниот трактат против учењето за Filioque и одбраната на Методиевите ученици пред Светополк, преку устата на Горазд и Климент.

Во ова второ издание еромонахот Атанасиј дава и свој предговор на житието, кој е од исклучително значење²¹. Во предговорот, тој зборува за причините кои го навеле да го направи овој превод, како и користа која ќе ја има христијанинот од него. Така, свети Атанасиј забележува: „навистина од ова [житие] можеш да имаш голема корист во многу нешта, но најважно е тоа што сега ќе ти го објаснам, и внимавај добро, за да разбереш добро“²². Привлекувајќи го вниманието на читателот на овој начин, свети Атанасиј продолжува: „западните, кои на нашиот говорен јазик сите заедно се нарекуваат Франки, некогаш беа истоверни со Источната Црква, и помеѓу нас немаше разлика во верата, но ние бевме и се нарекувавме добри и возљубени браќа. Во тие времиња, или малку пред тоа, кога засветлија овие просветители на Бугарија, ѓаволот вдахнови некои нечисти души од длабочините на Западот, да мислат и да проповедаат дека Светиот Дух исходи од Отецот и од Синот“²³. Овде Атанасиј го поставува пред читателот главниот догматски проблем кој довел до големиот раскол во 1054 г. Во продолжение свети Атанасиј појаснува како ова учење не настанало во Рим, туку подоцна било прифатено, а римските богослови напишале низа апологии за да

²¹ Ibid., 56-63.

²² „ἐπεὶ βέβαια ἡμπορεῖς νὰ ὠφεληθῆς ἐξ αὐτοῦ καὶ ἄλλα πολλὰ, ὁμος, τὸ κυριώτερον εἶναι τοῦτο ὅπου τώρα ἔρχομαι νὰ σοῦἐξηγήσω, καὶ πρόσεχε καλῶς διὰ νὰ καταλάβῃς καλῶς“ Ibid., 56.

²³ „οἱ δυτικοὶ τοῦτοι, ὅπου εἰς τὴν κοινὴν μας γλῶσσαν, ὅλοι κοινῶς λέγονται φράγκοι, ἓνα καιρὸν ἦτον ὁμόφρονες κατὰ τὴν Πίστιν μὲ τὴν Ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν, καὶ διαφορὰ πίστεως δὲν ἦτον ἀνάμεσόν μας, ἀλλ' ἐκεῖνοι καὶ ἡμεῖς ἀδελφοὶ καλοὶ καὶ ἡγαπημένοι ἡμεῖθα καὶ ἐλεγόμεθα· εἰς τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας, ἢ ὀλίγον προτῆτερα, ὅταν ἔλαμψαν τοῦτοι οἱ φωστῆρες τῆς Βουλγαρίας, ἔπνευσεν ὁ διάβολος εἰς κάποιας πιαρωτάτας ψυχὰς ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Δύσεως, νὰ κηρύττουν, ὅτι τὸ πνεῦματὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκτοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ“ Ibid., 56.

го одбранат ова учење и да покажат дека е во согласност со учењето на отците²⁴.

Од прашањето кое го поставува во продолжение, дознаваме токму за целта која ја има овој превод – да му покаже на вистинскиот христијанин, кој нема големи богословски знаења и подлежи на опасност од западните пропаганди, зошто неговата вера е исправна наспроти верата на Латините. Така свети Атанасиј прашува: „Па сега како ли ти брате христијанину, кој веројатно не си се запознал добро со писмата и со богословието на светите отци можеш да расудиш дека ние веруваме и исповедаме правилно, а тие лошо?“²⁵ На ова, малку понатака, одговара: „Ако си некој Тома и твојата душа е жедна да добие некоја друга вистинска потврда ... еве еден краток и вистинит, и на некој начин видлив и допирлив доказ за твоето православие; а кој е тој [доказ]? Светоста на овој свештен Климент“²⁶.

Понатака, ја истакнува борбата на свети Климент и неговите соработници со новата и ризична латинска догма, потенцирајќи: „Тој, како што ќе видиш, и со живот и со дело се бореше против оваа нова догма на Латините, како лоша и штетна за душата и како измислица на сатаната“²⁷. Впечатливо е и тоа што свети Атанасиј толку ги возвеличува и истакнува ликот и учењето на свети Климент, што и православно вероисповедање го поистоветува со самиот негов лик, нарекувајќи ги православните учења: „догмите на овој Климент, односно на твојата света Источна Црква“²⁸.

²⁴ Cf. Ibid., 57.

²⁵ „Тώρα ἐσὺ Χριστιανὲ ἀδελφε, ὁποῦ ἐξ ὑποθέσεως δὲν ἔχεις εἶδησιν ἀπὸ τὰς θείας γραφᾶς ὅτε ἀπὸ τὰς θεολογίας τῶν ἁγίων πατέρων, πόθεν ἔχεις νὰ καταλάβῃς καὶ νὰ βεβαιωθῇς πῶς ἡμεῖς μὲν φρονοῦμεν καὶ λέγομεν ὀρθῶς, ἐκεῖνοι δὲ κακῶς;“ Ibid., 57.

²⁶ „ἀνίσως καὶ εἶσαι κάποιος Θωμᾶς, καὶ ποθεῖ ἡ ψυχὴ σου νὰ λάβῃς κάποιαν ἄλλην βεβαιότηταπραγματικὴν, ... ἰδοὺ μία σύντομος καὶ πραγματικὴ, καὶ τρόπον τινὰ ὀρατὴ καὶ ψηλαφητὴ ἀπόδειξις τῆς ἐδικῆς σου ὀρθοδοξίας: ποία εἶναι τούτη; ἡ ἀγιότης τοῦ ἱεροῦ τούτου Κλήμεντος“ Ibid., 57-58.

²⁷ „αὐτὸς καθὼς θέλεις ἰδῆς, ἤλεγξεν ἐκατάκρινε, καὶ μὲ τὴν ἰδίαν του ζωὴν ἐπολέμησε τὸ νέον τοῦτο δόγμα τῶν Λατίνων, ὡς μιὰρὸν καὶ ψυχοβλαβὲς καὶ αὐτόχρομα τοῦ Σατανᾶ ἐφεύρημα“ Ibid., 58.

²⁸ „τὰ δόγματα τοῦ Κλήμεντος ταῦτὸν εἰπεῖν τῆς ἁγίας σου ἐκκλησίας τῆς Ανατολικῆς“ Ibid., 58.

Круна на пофалбите на свети Атансиј кон ликот, делото и исповедништвото на свети Климент е тоа што го вбројува во низата на клучните и најистакнатите велики учители на Црквата, кои по жестоката борба ги победиле еретичките началници. Така, Атанасиј пишува: „Како што светоста на Атанасиј Велики ја покажа исправноста на неговото богословие и го осуди Ариевото како еретичко, а слично и светоста на Василиј го осуди Евномиј, и на великиот Григориј – Аполинариевата, и на Кирил – Несториевата, и на Максим – [ереста] на монотелитите Пирон и Сергеј, и [светоста] на Герман и Методиј [ја осуди ереста] на безбожните иконоборци, така и светоста на овој Климент, ја осудува, ја објавува и ја покажува јасно сатанската новотарија на зловерните Латини за исходењето на Светиот Дух и од Синот“²⁹. Оваа споредба на свети Климент со големите отци на Црквата и чувари на православието е преземена од словенското житие на свети Методиј, каде постои слична споредба на Климентовиот учител со овие велики учители. Методиевото житие заедно со житието на свети Кирил секако дошло до еромонахот Атанасиј преку преводот на хиландарскиот монах Даниил.

Светоста на свети Климент, Атанасиј ја смета и за прв противаргумент на латинската критика дека по расколот, Источната Црква веќе не дава светители. „Зашто незаузданите усти на западните“ – пишува свети Атанасиј, „ја критикуваат Источната Црква дека откако не ја прифати оваа додавка во Символот, никој веќе не се освети во Источната Црква“³⁰.

²⁹ „ὅθεν, καθὼς φερ’ εἰπεῖν, ἡ ἀγιότης τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου ἐπεσφράγιζε τὴν ὀρθότητα τῆς θεολογίας του, καὶ κατέκρινεν ἐκείνην τοῦ Ἀρείου ὡς αἰρετικὴν καὶ θεοστυγῆ ὁμοίως καὶ ἡ ἀγιότης τοῦ Βασιλείου κατήσχυσε τὸν Εὐνόμιον, καὶ ἡ τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοὺς Ἀπολλινάριους, καὶ ἡ τοῦ Λυρίλλου τὸν Νεστόριον· καὶ ἡ τοῦ Μαξίμου τοὺς Μονοθελητὰς Πύρρον καὶ Σέργιον· καὶ ἡ τοῦ Γερμανοῦ καὶ Μεθοδίου τοὺς ἀθέους εἰκονομάχους, τοιοῦτης λογῆς καὶ τοῦ Κλήμεντος τούτου ἡ ἀγιότης, κατακρίνει, στηλητεύει, καὶ ἀποδείχνει ὀλοφάνερα σατανικὴν καινοτομίαν τῶν κακοδόξων Λατίνων, τὴν καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπόρευσιν τοῦ ἁγίου πνεύματος“ Ibid., 58.

³⁰ „τὰ ἀπύλωτα στόματα τῶν δυτικῶν, ὡσὰν ὀποῦ συκοφαντοῦσι τὴν ἁγίαν μας ἐκκλησίαν τὴν Ἀνατολικὴν, πῶς ἀπὸ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ὀποῦ δὲν ἐδέχθηκε τὴν προσθήκην εἰς τὸ ἅγιον σύμβολον, ἅγιος πλέον δὲν ἔγινε κανένας εἰς τὴν Ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν“ Ibid., 58.

На тоа додава: „Немој да мислиш дека е само овој свештен Климент што го сведочи ова... По него следува небројно мноштво... кое се бореше и со предавања, и со слова, и со творби, покажувајќи го латинското зловерие“³¹. Значајноста на свети Климент според свети Атанасиј Пароски е што: „Пред него нема други (освен рамноапостолниот негов учител, божествениот Методиј, за кого збрува оваа повест) кои се бореле и страдале за исходењето на Светиот Дух. Тој со неговите сострадалници е првиот предводник на сите оние свети исповедници, кои се удостоија со небесни венци во разни времиња, од мачењето и тиранијата на овие нови еретици“³².

Во својот предговор свети Атанасиј неколкупати го потенцира значењето на ова житие, како и користа која треба да ја стекне читателот. Така, поставувајќи го повеќепати прашањето: „Разбра ли, христијанину, каква е таа посебна корист која треба да ја добиеш од ова житие?“³³; преведувачот на житието одговара: „Треба да го имаш како вистински и несоборлив доказ за вистината која ја држиш и да не се прелажуваш од оние лукави и мрачни измамници, односно од папистите“³⁴.

Извлекувајќи и апологетски заклучоци од житието, свети Атанасиј го советува православниот христијанин како треба да одговара на убедувањата на латинските мисионери дека нивното вероучение е добро и богољубиво. „Ти брате

³¹ „Αλλά μὴ νομίσης ἀγαπητέ, ὅτι μόνος οὗτος ὁ ἱερός Κλήμης, σοῦ δίχνει αὐτὴν τὴν πληροφορίαν... εἶναι ολῆθος ἀμέτρητον ὕστερα ἀπὸ τὸν Κλήμεντα ... [πού] ἠγωνίσθησαν, καὶ μὲ διαλέξεις, καὶ μὲ λόγους, καὶ μὲ συγγράμματα, τὴν Λατινικὴν κακοδοξίαν κατεστηλίτευσαν“ Ibid., 58-59.

³² „(εἰ μὴ μόνον τὸν ἰσαπόστολον διδάσκαλόν του τὸν θεῖον Μεθόδιον, καθὼς ἢ περὶ τούτου ἐνταῦθα δηλοῖ διήγησις) δὲν εὐρίσκομεν λέγω ἄλλους προτιήτερα ἀπὸ αὐτὸν ὅπου νὰ ἠγωνίσθησαν καὶ νὰ ἐβασανίσθησαν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος· αὐτὸς μὲ τοὺς συνάθλους του εἶναι ἢ πρώτη ἀπαρχὴ ὅλων ἐκείνων τῶν ἁγίων ὀπολογητῶν, ὅπου ἠξιώθησαν τῶν οὐρανίων στεφάνων κατὰ καιροὺς ἀπὸ τοὺς βασάνους καὶ τὰς τυραννίας τῶν νέων τούτων αἰρετικῶν“ Ibid., 59.

³³ „Ἐκατάλαβες Χριστιανέ, ποία εἶναι ἐκείνη ἡ ἐξαιρετος ὠφέλεια ὅπου πρέπει νὰ λάβης ἀπὸ τὸν παρόντα βίον;“ Ibid., 59.

³⁴ „δηλαδὴ νὰ τὸν ἐχῆς διὰ μίαν πραγματικὴν καὶ ἀναντέρρητον ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας ὅπου κρατεῖς, καὶ νὰ μὴν ἀπατᾶσαι ἀπὸ τοὺς πονηροὺς καὶ σκοτεινοὺς ἐκείνους ἀπατεῶνας, δηλαδὴ τοὺς παπιστάς“ Ibid., 59.

христијанину... на сето ова имај еден одговор ... и одговарајќи така, речи: о, добар паписту, ако твојата вера е добра и богољубива, како што ти проповедаш, тогаш зошто се осветуваат и чудотворот оние кои ја нарекуваат новотарија, прелест, зловерие и сатанска измислица, и со толкав отпор ѝ се спротивставуваат, така што и својата крв ја пролеваат само за да не ја прифатат, и Бог одозгора ја прима како благопријатен мирис и им возвраќа со вршење на натприродни чуда?³⁵ Проблемот со негирање на светоста кај православните од страна на Латините е познат и од други извори. Коливарите како силен противаргумент на оваа критика во многу прилики ги посочуваат новомачениците, кои ја покажуваат Православната Црква како континуитет на древната Црква и новомачениците како подражаватели на ранохристијанските маченици³⁶. Имајќи предвид дека латинските мисионери ќе ја негираат светоста на свети Климент и останатите посочени светители, свети Атанасиј го советува читателот дека ако по ова папистот не ја признава светоста на Климент и на сличните на него, тогаш да го смета како Евреин, кој не го исповеда вистинскиот Месија³⁷.

Како доказ за чудотворноста на свети Климент, свети Атанасиј ја посочува чудотворната глава на светителот, која се наоѓа во Верија, па преку неа секој може да се увери во чудотворноста на овој древен светител³⁸. Свети Атанасиј го воздигнува свети Климент како голем авторитет, кој не е светител од денес, туку речиси деветстотини години до времето во кое пишува Атанасиј. Токму затоа, обраќајќи се кон чита-

³⁵ „ὁμως ἐσὺ Χριστιανὲ ἀδελφὲ, εἰς αὐτὰ ὅλα ἔχε μίαν ἀπόκρισιν, ... καὶ με αὐτὴν ἀποκρίνου λέγωντας, ὃ καλὲ Παπιστὰ, ἂν ἡ πίστις σου εἶναι καλὴ καὶ θεοφιλὴς, καθὼς ἐσὺ τὴν κηρύττεις, διατὶ ἀγιάζουν καὶ θαυματουργοῦν ἐκεῖνοι ὅπου τὴν ὀνομάζουν καινοτομίαν, πλάνην κακοδοξίαν καὶ σατανικὸν ἐφεύρημα, καὶ με τόσην ἀντίστασιν τὴν πολεμοῦν, ὥστε ὅπου καὶ αὐτὸ τὸ αἷμα τοὺς χύνουν μόνον διὰ νὰ μὴ τὴν δεχθοῦν, καὶ ὁ θεὸς ἄνωθεν τὸ δέχεται ὡς ὀσμὴν εὐωδίας, καὶ τοὺς ἀνταμείβει με τῶν ὑπὲρ φύσιν θαυμάτων τὴν ἐνέργειαν;“ Ibid., 60.

³⁶ Cf. Δ. Τσάμης, *Αγιολογία της Ορθόδοξης Εκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 2010, 109.

³⁷ Cf. Α. Πάριος, *op. cit.*, 60.

³⁸ Cf. Ibid., 62.

телот, му вели: „Од светоста на божествениот Климент треба да стекнеш корист... но и богословските одговори што им ги даде на тогашните еретици и на моравскиот владетел се чудесна и корисна поука“³⁹.

Навраќајќи се одново на опасноста од латинските мисионери, која континуирано ја нагласува во својот предговор, свети Атанасиј потенцира дека ова го пишува и советува зашто од една страна ги гледа сверовите со овчи облик, а од друга, многумина источни браќа, кои крстените со „сатанско поросување“⁴⁰ не ги гледаат како помрачени, туку како светли, поведени од нивниот надворешен изглед. Меѓутоа, посочува дека надворешните особини по кои ги оценуваат Латините може да се најдат и кај Евреите и кај Турците, и кај безбожните Елини.

Несомнено, свети Атанасиј Пароски презентира радикален став кон западното христијанство, и ја користи грубата терминологија. Меѓутоа, тоа не треба да нè збунува имајќи предвид дека влијанието на западните мисионери на Балканот во тој период било толку големо, што претставувало висинска закана за Православната Црква⁴¹. Затоа било неопход-

³⁹ „Ὅσον ἀπὸ τὴν ἀγιότητα λοιπὸν τοῦ θεοῦ Κλήμεντος...τούτην τὴν ὠφέλειαν πρέπει νὰ λάβῃς...ὁμῶς καὶ ἡ θεολογικαῖς του ἀπόκρισαις, τὰς ὁποίας ἔδωκεν εἰς τοὺς τότε αἰρετικοὺς, καὶ εἰς τὸν ἐξουσιαστὴν τῆς Μωραβίας, καλὴ καὶ θαυμαστὴ καὶ ὠφελιμοτάτῃ διδασκαλία εἶναι“ Ibid., 61.

⁴⁰ „σατανικὸν ῥαντισμὸν“ Ibid, 61. Именувањето на крштението со поросување како „сатанско“ е претерување, имајќи предвид дека седмото правило од Учењето на светите апостоли (Διδαχὴ) го дозволува тоа во случај на немање доволно количество вода (Cf. *Дела на айосийолскиите ученици*, Скопје 2008, 144). Меѓутоа, во периодот во кој живее свети Атанасиј Пароски постои тенденција и оваа практика да се претстави како една од разликите и отстапувањата на Римокатоличката црква од древните практики. Тоа ќе резултира со соборно осудување на оваа практика од страна на Константинополскиот патријарх Агатангел (1826 – 1830) (Cf. Μ. Γω. Γεδεών, *Κανονικαὶ διατάξεις : Επιστολαί, λύσεις, θεσπίσματα των αγιοτάτων πατριαρχών Κωνσταντινουπόλεως, από Γρηγορίου του Θεολόγου μέχρι Διονυσίου του από Αδριανουπόλεως*, Εν Κωνσταντινουπόλει 1888, 180-184, акт 180).

⁴¹ За ширење на оваа пропаганда во Рим (на 22 јуни 1622 г.) од страна на Папата Григориј XV бил формиран познатиот Congregatio de Propaganda Fide. За неговото основање и делување на Балканот види:

но да се направи строго разграничување помеѓу православните и римокатоличките догми и традиции. Римокатоличкото влијание, секако, ќе кулминира со појавата на унијатството и преминот на цели православни епархии под јурисдикција на Латинската црква, како што е случајот со Кукушката епархија во 1859 г. Интересен е и фактот дека во оваа прилика, новопоставениот Кукушки епископ, нашиот значаен преродбеник Партениј Зографски, подобно на свети Атанасиј Пароски, во борбата со Латините, ќе прибегне кон превод на Свети-Климентовото житие на говорен македонски јазик.

Житијната литература никогаш не излегла од центарот на интересот на православните верници. Имајќи го предвид овој факт, свети Атанасиј Пароски, како и нашиот преродбеник и „Коливар“ по дух Партениј Зографски, ќе прибегнат кон приближување на најмаркантната хагиографска творба за свети Климент Охридски до широките народни маси. Соочен со силната римокатоличка пропаганда на Балканот, свети Атанасиј Пароски во ликот на свети Климент Охридски ќе препознае вистинско правило на верата и древен поборник и исповедник за православието наспроти новите догми на латинската црква. Затоа овој голем светогорски богослов и светител од последниве векови, нема да задоцни да го пофали Охридскиот патрон и чудотворец, вбројувајќи го меѓу врвните вселенски отци и учители.

J. Metzler, „Foundation of the Congregationis “de Propaganda Fide” by Gregory XV“, *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum*, т. 1/1 (1662–1700), Rom-Freiburg-Wien 1971, 79-111; A. Santos, „Origenes históricos de la S. Congregación De Reopaganda Fide“, *Revista española de derecho canónico* 28 (1972) 509-543; B. Pamdžić, „L’ opera della S. Congregazione per le popolazioni della Penisola Balcanica central“, *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum*, т. 1/2, Rom-Freiburg-Wien 1971, 292-315.